

ЧАНГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛӨДӨ

КАЛМЫК ХӨГЖҮЛДӨВИС ЧАДАЛАРЫ

ЧУРУКТА: Калмык АССР-нин найысылалы
Элиста хоорайда Советтер бажыны.
Э. ДЖИМБЕЕВТИН фотосу.

Калмык турту 60 чактар мурунда Россиянын даралдык-молчудеткен, хожудай кылдыг-кызыгаарынын бирөөн турган.

Октябрьнин социалистик Улут революцияны аркадагы уе-тадыны аяктыган. 1919 чыда-ла В. И. Ленинни дөрт айрыктын-биле таахтык иш чудула шийтирин хүдөө алган. Ол дөргө, Улус Комиссарлар Чоулдөвүнүн калмык улуска кыйгырымы, калмык улустун чөр ажыгалынын дугайында кийинчер болташ каадыктарын мал акымлы нагалап, катан тургузарында дугайында Улус Комиссарлар Чоулдөвүнүн доктаалы-дыр. 1920 чылдык ноябрьда калмык автономунт областы тургузуп болташ оон улус акым-агылы катан тургузарынын хөмөктөгөрүн ал эгелөөн. Оон эгелөөн, Совет чакан Калмыкынын улус акым-агылы хөжүдөрү-биле хөй-хөй миллион рубльди тузуктай, хун бүрүнү дуулааны-ыл коргузуп илгел. 1930 чылда чөдөр областа малдын баш саны 228754 четкек болуп тармагы шөду улам калган, балык тымнык көзүдөн. Ол үедө бугу совет улус кыпкан, каадык акымды чоплар баштайт беш чылдын (1928-1932 чылдар) планын амдыралга чедиптиренин боттадынын турганар. 1941 чылда чөдөр каадык республикага 165 колхоз болташ мал ажылдыг 13 колхоз турган. Колхоз акым-агыга 1507 трактор, 437 комбайн, 570 автомаша ажылдап турган.

Совет эрге-чакырганын чыда-дарында Калмыкыга улустурун машина тудуушуну, нефть-газ, мыл болбаазардыр, азып-чөм будуругалары дөөн ишкеш, ыдыг чаз адырлары тургузунган. Амгы уеде республикада юдро акым-агыны уюштурга үндөмөлүк улам хөжүдөрүни ону беш чыл планы чедиптиренин бот-танып турар. Бо хүнөрдө 90 колхоз болташ 23 колхоз, а ол ишкеш балыкты 2 акым-агы бар боон турар. Оларнын эргелөөн үедө акым-агынын 6,6 миллион гектар, тарыланы-дык 1 миллион хире гектар шөду бар. Оларда 6 муң трактор, 2 муң тараа комбайны, 3,5 муң автомобиль акымлап тур-гар. Колхозтарда болташ хохостарда 294,3 муң мылметтик бода мал, 3 миллион акым хөй, 49 муң хаван болташ 1 миллион хире куш бар.

Кол фонд 350 миллион акым рубль боон, чылдын-на тур-дуга 50 миллион акым рубльди чарылдап турар. Нияти продукцияны чылда ортумак деңгээли 160-170 миллион рубль чедип турар.

Республиканын көдө акым-агыны тоску беш чылда бу-руктар улут бажыны кылган. Илангыч черин мелиорацияны чорудуп, сугаттыг шөду калыктарын. Ынчангаш 1977 чылда чөдөр республикада 44 колхоз, 22 колхоз болташ ооке-даа 11 акым-агылар доктаамал сугаттыг черлер-лер алганар. Шаанда курган, куруг чыткан черлерге амгы уеде тараа болташ мал чөми культураларын өстүрүп турар.

1976 чылда тараанын ортумак дүжүдү гектардан-на 30,3 центнер болган. Бо чылын кызыл-тастын ортумак дүжү-дү сугаттыг черлерге 44,8 центнер четкен.

Тоску беш чылда республи-канын улустуру база-ла бурун-гаар бажыны кылган. Улусту-рун тоску беш чыл планын чедиптиренин күөсеттирин, нияти продукцияны чылда ортумак адууламы 7,9 хуу, бү-дүрүлгө хөмөктөшүнү планын 103 хуу күөсеттиренин.

Геология-шипчелдик акымды, улус акым-агынын электрчи-жерги, автомобиль оруктары-нын турдур тоску беш чылда дыка улус хөжүдөлдөнг бол-ган. Харылаанын дерит-хө-ресектерди, ачы-дууа чөдөр-чөм улам хөжүдөлдөнг. Харылаанын ачы-дууа чөдөрчөлдөнг 1976 чылдын 1970 чылда дең-гээрге, 1,5 катан, 1960 чыл-дында— 5,6 катан улустары болташ нияи санына ооаш-чыр 24 рубль четкен. Ол 1970 чылда 15 рубль 43 көпөөк, 1960 чылда—6 рубль 28 көпөөк турган.

Тоску беш чылда Калмы-кынын күрүнө салымы улус чөдөшүнөринин болташ. Ол ону беш чылдын баштайгы чыл-дарында база чедиптиренин хөжүдү турар. Күрүнө салымына хөмөктөш сөдөр ба-рыан сарылтагышын хөмөктөлү тоску беш чылда 50,4 хуу ул-гаткан.

Сөвөгү чылдарда республи-канын хоорайларынын болташ суурларынын алы-хөвөргө та-птыгымыс кылдыр өскөргө-лөн. Чуртталганын, культура-амдыралдык болташ үлөт-

пурнук тудууларына күрүнө дыка хөй акым-хөргөтүн бө-рип турар. Коммунал ажыл-агыйнын министерствоунун кол фондурлары амгы уеде чыл-да-ла 110 миллион рубль чө-дөп турар. Чер-чөр Советтери-нин эргелөөн 500 муң дөрбөл-чүн метр азыг чуртталга шө-дө, суг дамчылыгынын 200 км. ажыг, газыч—150 кило-метр хоолалары, 700 км. хире электр шүтүмү, 50 акым ко-төльнялар, чунар-бажынар, хен чуур черлер, гостиница-лар болташ өскө-лаа чөдөр бар.

Ону беш чылда республика-нын улус акым-агынын улам хөжүдөрүн айткан. Беш чыл дүрүзүндө улустуру продук-циянын будуругаларынын хөм-өктөш 58,3 хуу улустуру болташ күп-ажылдык будуручууу—28,9 хуу бедир. Сизинат даа материалдарынын, туубу кы-ларыннын заводтары, ажылга-ла кыер, Каспийин машина тууар заводун чартын, кал-беттары көрдүгөн.

Элестамы эгт комбинаты-ны, Элистага, Городовиков-оонге азып-чөм будуруштары-нын, хонукта-ла 140 тона ады-ган боор дөрбөшүн тууду бо беш чылда доостур. Ол иш-кеш Каспийин балык заводун пөмөй туулар, Городовиков-ский саргай кылар, Саловский мал оогар черлерин бол-гы өскө-лаа будуруштары ады-гылары дооуулан турар. Бо беш чылда турт улустурун хөмөктөлү 83 хуу улустуру улустуру.

Ону беш чылда колхоз акым-агы будуруштарынын чылда ортумак хөмөктөлү 288,7

миллион рубль болур. Ол дөргө, тоску беш чылдааында 24,6 миллион рубль хөй-дүр күш-ажылдын будуручууу 20 хуу бедир.

Беш чылдын иштинде күрүнө-лөгө продукция салары көзү-дөр, тараа—501 муң тонна, тарымат тоорук үрөшүн—30 муң тонна, ногоалар—48 муң тонна, бахта культуралары—35 муң тонна, эгт—288,8, суг—136,5 муң тонна, күш чуурга-ны—129 миллион саптыг, дүк 90,6 муң тонна чөдөр.

Малды азып-бүрү чөмөр-биле чедиптир хандырар тө-дөлө, чыдамын-на 1 миллион тонна болду. 600 муң тонна чүдүктүг мал чөми болташ 400 тонна чөдөр концентрат-тыг чөмөшүн бөлөктөгөрүн көр-үп турар.

Ону беш чылда сугаттыг чөр ажылдык оона күчөөнөй-нин салып турар. Ынчангаш сугаттыгына 32 муң гектар черин шийчээр болташ 700 муң гектар олар-беттарыни суг-биле хандырарын план-наан.

Бистин хөжүдөлдөшүнүн үе-чадамын доочуу-биле көрү-дөргө мындыг-дыр. Ол бугу Улут Октябрьин тийлөгөшүн, Совет Эвлялжын Комму-нистик партиянын ленинчи национал нодыткаанын, ачы-дууагына чедип алды-ганын дөмдөгөшүн чугула.

Э. ДЖИМБЕЕВ,
Калмык АССР-нин Минис-трлер Чоулдөвүнүн Дөгөөмү.

МУРНАКЧЫЛАРНЫ АЛДАРЖЫДЫП...

(Юстин району малчынар хуу)

Район төвү Чаган-Аманан бежен километр чөдө хөвүгө өгөр, сөча, туктар болташ будуруштарынын экономикаг көргүзүлгөсүн бижөөн плакат-тур, диаграммалар көстүп кел-ген. Маана Юстин районун малчынарынын байырламы болган. Ол байырдалга мурнак-чы хөйжүлөр, кадарчылар, рай-он төвүнүн улустуру будуруш-герлеринин төлөөдөрү, иштинчи-лер-биле чаржын турар При-орай райондан алычлар кы-ришкен.

... Хөвүгө аялгалар чангыла-нып тур. Совхозтар төлөөдөр-лөри байырыг чысаалы эгел-лей берди. Колоннаны кырын-да кызыл туктар болташ тран-спарантылар кыска чор. Оон мурунда азыгы кижилерин дайынны болташ күш-ажыл-дык хөчүнү Э. Бамаев баштап чор. Оон холунда—хөбөшөөн туу.

Митилгини райкүүсомун дар-газы В. Березовский аякты.

Юстин районун малчына-рынын байырламы ишчар эгел-дөөн. Малды хур кыш ажыра-рынын, чаш төлдү менди алы-рынын болташ азыгы күрүнө-гө садарынын талазы-биле соци-алистик чарытын түнөөлөрүн дугайында СЭКП райкомун-ун, райкүүсомун бол-гы ВЛКСМ райкомунун шийтирин ачаа номчаан. «По-длинный», «Никольский», «Сарпа» совхозтарынын ажил-чиликтерин тийлекчи деп са-нааш, күш-ажылчы алдар ту-гун оларга турсагадып көлүр-гөн.

Районун бүтү ажыл-агы-ларыннын удуртуучулары бот-тарынын коллективтеринин күш-ажылчы чедиптиренин дугайы-н рапорттаалар. «Эр-дивневский» совхоз эгт будре-

рийн чартык чыл планын 145,2 хуу күөсеткен. СЭКП-нин XXI съездин аттыг совхоз-туу малчынары 16400 кара-куль хөй кежи дуузар планын турган, 20000-ну дугааган-нар. «Волжский» совхозун саанчызы Е. Музгина дөрт ай иштинде 171,9 центнер сүтү саап алган, ыччангаш бөдүнүн хүдөлөгөн 120 хуу чыгыш кылар күөстөкчө... Шалыны күш-ажылдын идыг чижекте-рин Юстин райондан хөйну көрүп болур.

СЭКП райкомунун бирги се-кретары У. Э. Г. Бембеев митин-гиге чүве чугаалааш, иштинчи-лер ийи чылдын планын даал-галарын Октябрьин юбилей-нин чөдөр күөсөлдөр деп салган сорулгазын боттадылар дөш буурулгөг ажылдап турарар деп дөмдөгөлөн. Чарын ан мур-накчы кижилерин илдеткен. Улут хөйжү Р. Джамбикерен төрүүр 100 хөйга олаштыр 125 хураганын алган, а улус хөйжү Д. Орашев—122 хура-ганын алган. «Никольский» совхозтун улус хөйжүзү Е. Ергазиев база бедик көргүзү-лөрүн чедип алган. Ол малчы-нарга эер, чүгөтүн ийи азы-ты болташ «Москвич» деп ав-томашынын шаннал кылдыр тымсыкан.

Ол хун бот-тмынчыг уран чүүл коллективтеринин көрү-дө-конкурузу болган. Ачаа рай-онун бүтү ажыл-агылаанын төлөөдөрү киришкен. Оон соонда фермерек, байырыг селгүүчөшкни эгелөөн.

Байырлаалдын ийги хуну күш-ажылчы эстафета дамчы-дылгазына турсагааттыган. ВЛКСМ райкомунун бирги се-кретары Г. Мазанов аныктар-нын рапортун номчаан. «Ажы-

тыг чорутуп болташ шыр-нык беш чылдык—анык-тарын атуунамы болташ чо-гадыкчы чөру» деп шим-чөшкиге 2500 хире оолдар, кыстар, 15 комсомолчу-анык-тар коллективтери кирип тур-гар. Ийи чүс ажыг аныктар бөттарынын социалистик хү-дөлөгөрүн өдө көргөш, ийи чылдын планын даалгаларын Октябрьин 60 чыл өнүз күөсөдөрүн хүдөлөгөлөр. 300 ажыг оолдар болташ кыстар мал ажылында шалыны ажыла-дап турар. Оларнын теригин-неринин аттары бо: К. Бисем-баев, А. Бураев, В. Бастаев, О. Байрова, Дагдынычлар Б. Боскаев, К. Кафизов, М. Ча-меев болташ өскөлдөр-даа апы-чарду ортуулула улус ажылды чорудуп туралар. Анык Ю-стинчилерге мал ажылы—ш-алыкчы кижилерин илдеткен. Школарнын бо чылгы доочуучуларында 117 кижиге кедеге артарын ший-тирлөөн, оларнын дыка хөй хөйжүлөр болташ кадарчылар болулар. Байырдал үезинде 20 кижиге комсомолчу путевка-лары тымсыкан.

Күш-ажылчы эстафетаны дамчытка байырдал үезинде чүве чугаалаан аныктар бол-ган хөчүнүн Октябрьин 60 чылдын төлөтүгүг үткүр дөш бугу күжүн салып ажылдаарып хүдөлөп турганар.

Байырдал уламчыламышаан. Азы чарыкчы, спортчу маргыл-даалар, шийтинген бот-ты-ныгыр артисттерин, концерт-тери. Оларнын иштинде ан шыр-нак таныччылары, мрал-жылары, домбрачылары, джазгарчылары, азы муңку-ларын жөри толараткан, олар-га шанналары тымсыкан.

В.РУДЕНКО.

МЕЛИОРАТОР КАДРЛАР

СЭКП Төп Комитети болташ СССР-нин Минис-трлер Чоулдөвү «Калмык АССР-нин Сарпин чавы-жазынга рис тарырын болташ мал чөми буу-рунун улам мыл хөжүдөр хөмөктөлөр дугайында» доктаалын хүдөөп алган. Ол сугаар республикага улус көлөзө акым-агы комплекстерин туудуп, ажылдап кыер. Сарпин чавыжазынын чүс-чүс муң гектар черлерге рис болташ мал чөми бу-дуренин күчүлүг баазаы болу бээр. Ол—рес-публиканын экономикаын улам хөжүдөрүн, ажылчы чопларын чагай чорунун бедирин хандырар.

Сарпин чавыжазын шийтөөдүн алырынга мелиорация талазы-биле тускай эртемчилерин кал-баа-биле таара туулар, национал кадрларын бө-лөктөөр апаар. Ынчангаш СЭКП Төп Комитети бол-таш СССР-нин Министрлер Чоулдөвү Новочер-касскийн инженер-мелиораторлар бөлөктөөр институтунга Калмык АССР-ден аныктарын нө-мөй хүдөөп алырын дааскан. Бо чылын хүндүсү салбырып бирги курузунга республикадан чорут-кан чүс кижини хүдөөп алган.

Ол институт бо чылын бөтөкөл сабырынга Калмыкыдан бөшөк кижини база хүдөөп азыр.

Сарпин чавыжазын шийтөөдүн алырынга ажылдар бедик мержейдик мелиоратор кадр-ларын бөлөктөгөрүн ол институтта даасканы таа-рылга эвөс: мыда үжөн ажыг нацияны кижилери өөрөшүп турар. Оларнын арасында Калмыкыдан келгенер эвөш эвөс. Бөдүнүн ажылдап келгеня чөдөн чыл иштинде институт он муң хире инже-нер-гидротехниктерни болташ мелиораторларын бөлөктөш.

А. ДЖИМБЕВ

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН ЧЕРИМ

Россияга чөлүн катнаш, Улам хөгжөөн Калмыкыга. Ыр, хөг, ажил динирден Ынан найысылал Элиста. Калмык чөн чалгынналган,

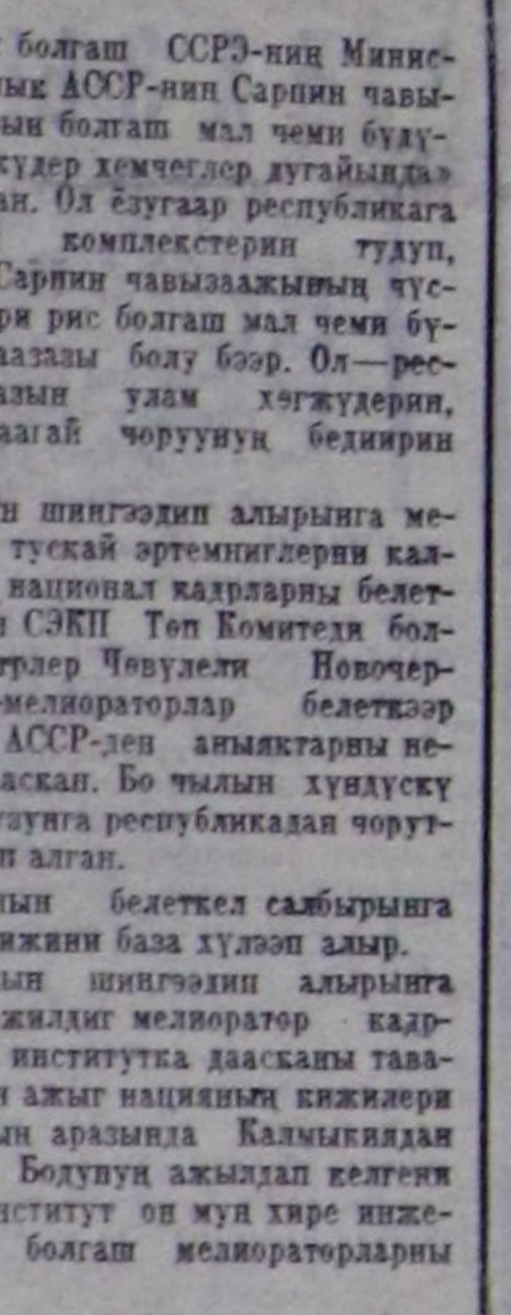
Калмык чөр чечентелген. Нүсү дээрде булут көшкөн. Күзөл төвиң ол дег ыраң. Угаан, сорук үрө-түңү— Улус чагай туудулар ол.

Ленинниң өндүр хөрэ Иле тода тийлеп тур. Калмык чөн чалгынналган, Калмык чөр чечентелген. Нүсү дээрде булут көшкөн. Күзөл-сорук ол дег бедик!

Э. ДЖИМБЕЕВТИН фотосу.

Э. НЕЧИЛ-ОЛ очуадурган.

ЧУРУКТА: Сарпин районун Куш-ажылдын Кызыл Тук орденин «Хову» совхозунда хураганарын тургузу азырлар турары.

Городовиков районун чоңу долур олурган Кутурга ба-жылында Д. Кутурга орденин шүтүктөрү чагылаанын турган.

Черим-биле хижим туудун. Черим кезин бөдүр дур мен. Черле бугу дитилерин тореля мен. Дөдө монге чуртталгага буураар мен! Дөдөгөйдө чарыбазым ужуру оа!

Кыстын үнү нымтыр ды-налып турган. Залда чылыннар тым тынмай дынап олурганар. Мыда кижиге буруду үенертег болаашындан дуву-рузанын апарган шиддегер эргенин көрүп орган. Ол болаа азы болташ бакты угаан билге-нийи минуталары болган, ол кыска минуталарын иштинде чүс-чүс кижилер оон мурун-дагы салгаларын бугу ам-дыралынын дургузунда өрткени орукту—бийлөгө орукту өрткө келгенер. Шүтүчүнүн бо-за-лы, оон сеткил-сагыжындан

ХЕЙ-АЪТТЫҢ СӨСТЕРИ

ка хөй үнөйг чүддөрү-биле байлаашаан. Калмык чогаал-чыларын чогаалдарын тус черин болташ төптүн ном үн-дүр черлери параап үндүрүп турар, а сөстүн сурагыг мас-терлеринин номнары чурттан дашпаар бөшн билдингир бо-лып тараан, чуркучуларын болташ скульпторларын ажылдары Бугу-россиянын зо-жа болташ Бугу-эвилел делгел-герлерине делгеттиши турар; дөртөн чыл дургузунда ажал-дык келгеннин үезинде Кал-мыкынын В. Басантов аттыг куруве театры бедик чогаал-дыкты мержейдик коллектив кылдыр өскөн. Театрнын спе-циализмда орус классиктин, совет болташ ашыкты драматургия-нын эл оюнагы чогаалдарынын шийлерин көргүзүп турар, мр-

МАШИНА ТУДУГУЛАРЫНЫ ЧЕДИИШКИНИ

Демир аймаан электр күжү-биле эзилдирп турган, тууду-турарын шинчилээрин Патн аттыг институту эртемде-неринин кылган, будурулгө амылданчыларына ажылаары-биле сумелзени бир хөрес-сөт 200 миллион чөдөр турар чөдөр демирни караң чивеш дээр арасында одура шааптар арга-лыг. Оон-биле кады демирни незип изаны дыка дөрт, арыг болур.

Каспийин машина кылар заводунун электрликтери В. В. Шаповов биле В. И. Даблуш-каев, слесарьлар Н. Ф. Кра-ченко биле В. А. Шинюнов олар ол чаз хөреселди будурулгө-

ЛИТЕРАТУРА БОЛТАШ УРАН ЧҮҮЛ ХҮНЕРИНИ БАЙЫРЛЫГ АЖЫЛДАНЫНЫ ҮЗИНДЕ СӨС АЛГАН КИЖИЛЕР ОН ДУГАЙЫН ТОЛАГАЙ ЧУГАЛАШАН.

Байырлыг хураалдын соолаа Кутурга бажынынчө фойе-зинге чурал чуруктар делгел-гени ажыттыган. Ачаа чыл-ганылар республиканын сура-гыг мастерлеринин чурал болташ чагай кылган чүдө-рин улус соуураал-биле көр-гөшөр.

Байырлаалдын түнөөлүндө хөгжүм-шин театрынын арти-стери А. Азархын «Ол сокур-гал чок дүне» деп шийзин көр-гөшөкчөр.

Городовиков района Калмык литературанын болташ уран чүдүлүнүн хөчүн тур-гузукчу күш-ажылы-биле ли-тература болташ уран чүдүлүн туудуп харылаанын база кат-тал тола көргөшкөн.

Н. БАЛЫКОВ.

ЧУРУКТА: «Гашунский» совхозтун хову-шөдөрүндө бо чылын та-раа чагай болган.

И. БУРСАКОВТУН фотосу.

ЧУРУКТА: Сарпин районун Куш-ажылдын Кызыл Тук орденин «Хову» совхозунда хураганарын тургузу азырлар турары.

Городовиков районун чоңу долур олурган Кутурга ба-жылында Д. Кутурга орденин шүтүктөрү чагылаанын турган.

Черим-биле хижим туудун. Черим кезин бөдүр дур мен. Черле бугу дитилерин тореля мен. Дөдө монге чуртталгага буураар мен! Дөдөгөйдө чарыбазым ужуру оа!

Кыстын үнү нымтыр ды-налып турган. Залда чылыннар тым тынмай дынап олурганар. Мыда кижиге буруду үенертег болаашындан дуву-рузанын апарган шиддегер эргенин көрүп орган. Ол болаа азы болташ бакты угаан билге-нийи минуталары болган, ол кыска минуталарын иштинде чүс-чүс кижилер оон мурун-дагы салгаларын бугу ам-дыралынын дургузунда өрткени орукту—бийлөгө орукту өрткө келгенер. Шүтүчүнүн бо-за-лы, оон сеткил-сагыжындан

ЧУРУКТА: «Гашунский» совхозтун хову-шөдөрүндө бо чылын та-раа чагай болган.

И. БУРСАКОВТУН фотосу.

